

cuius. Quibus ex rebus intelligitur, e decem locis duos primos propria & legitima Theologiae principia continere, tres postremos externa & aliena: nam quinque intermedii aut interpretationem principiorum propriorum continent, aut eas quae ex his ortae & profectae sunt, conclusiones. Hæ cuiusmodi in Theologiae sint, statim explico, si prius argumenta refello, quibus supra usus sum, quum de principiis eiusdem Theologiae quaererem. Ad quas ipsas argumentationes ex superioribus dictis satis multa responsa sunt, quibus perspicere possit adversum Divum Thomam, quem vel maxime impugnant, eas nihil habere virium. Tanta vis est veri, ut speciem falsitatis obscuret, si modo id patefactum & illustratum est. Sed singulis tamen respondere volumus, ut rudiorum ingenio morigeremur.

CAPVT IV.

Capitis superioris argumenta refellit.

Respon.
ad 1.

PRIMUM ergo argumentum tria D. Thom. falsa peccata obiicit, quorum unum iam omnino depulsum est. Ecquid enim illa pugnant, articulos fidei primaria esse Theologiae nostrae principia, sacras autem literas continere etiam secundaria? Quia vero non omnia continent, sed pleraque, illud etiam his valde consentit & congruit, divinam veritatem sine scripto quoque rationem esse fidei formalem. Sunt enim quaedam verbo tenus ecclesiae tradita, quae in Theologiae veris germanisque principiis habentur. Prima itaque calumnia adhibita nihil premit. Quae secundo loco adhibetur, ea pressius urget. Sed si eum animum attenderit, videas de Deo nos duobus modis loqui posse, tunc hæc etiam calumnia contundetur. Intelligendum ergo, sermonem de Deo dupliciter haberi. Aut quia principium est finisque naturae, aut quia supra naturam est & principium & finis. Sane quandiu præstantem æternamque mentem intelligimus solutam a corpore & liberam, segregatam ab omni concretionem mortali, quae omnia sentiat & moveat, quae cælum ac terras tueatur & regat, ad quam res uni-

versa quoquomodo possunt, contendant & enitantur ut veniant: tandiu Deum naturaliter intelligimus, tandiu de eo naturaliter loquimur. At si consideremus Deum ipsum potiore quodam lumine nobis ostensum, quo apparet in una deitate trinus, in effectis supra naturam admirabilis, omnium cuiusmodi effectorum supernaturalium & prima causa efficiens & postremus finis, atque adeo creaturæ rationalis una & summa felicitas: tunc ratio Dei multo alia, sermo longe diversus est. Cum igitur Paulus inter ea, quae credere necesse est, duo illa ponit, Deum esse & esse remuneratorem inquirentium se: Deum intelligit, non ut naturæ oculis cernitur, sed ut illustratione superiore apparet supernaturalium rerum primum principium ultimisque etiam finis. Quo sensu Divus Thomas 2.2. quæst. 1. art. 7. ait, omnes articulos in primis illis credibilibus contineri, scilicet, ut credatur Deus esse, & providentiam habere circa hominum salutem. Cum autem aliis locis affirmat, duo illa in fidei articulis non esse, sed a fide potius supponi, de Deo iuxta naturæ lucem loquitur. Quemadmodum enim gratia supponit naturam, ita cognitio gratuita cognitionem naturalem, ut idem D. Thomas refert. Frustra vero eum fidei doctrina velis imbuiere, qui non habeat duas illas naturæ anticipationes, Deum esse, & habere hominum providentiam. Nulla porro gens tam fera est, ut ait Cicero, quæ non, etiam si ignoret qualem Deum habere debeat, tamen habendum sciat. Qui autem Deum non prænoverit procuratorem esse rerum humanarum, atque adeo hominum rectorem & iudicem, is longissime abest a nostra disciplina. Quod si iudex hominum & rector Deus est, si etiam alio modo intelligi non potest, nisi summa sapientia, iustitia, & potestate præditus: fit ut & præmia virtutibus parata habeat, & supplicia vitiiis. Nec enim ulla omnino Respub. quod Solon verissime dixit, nisi duabus rebus contineri potest, præmio & poena. Quæ causa Platonem movit, ut quoniam videbat optimos sæpe viros pro rebus preelare gestis nullo in hac vita præmio virtutis, nullo insigni honoris, nullo monumento laudis decoratos, affereret animos immortales officii præmium & fructum aliquando accepturos. Absurdum quippe esse, ut verus, iustus & honestus labor hominibus, præmiis, splendore careat, si qua est in cælo pietas,

tas, si quod numen, quod talia curet. Non itaque aut campos Elisios, aut Sisyphi faxum, Ixionis rotam, Tantali sitim poematis solum esse, sed historiarum. Nam ut ficta sint a poetis isthac omnia, veri tamen significandi gratia ficta sunt, ut utilissima illa verisimilique sententia in animis hominum inscriberetur: *Recte factis premia, peccatis supplicia debentur.* Quo magis Caietanum miror, qui in epistolam ad Hebraeos multum omnino & a sensu apostoli, & a vera naturae institutione descivit. Atque eum in errore secuti sunt quidam, non satis diligenter, nec Pauli consilium, nec vim rationis attendentes. Sed ut perspiciat lector unde omnis iste natus sit error, totam rem aperiam, etque ipsa verba subscribam, quae ab inventore & quasi architecto huius opinionis dicta sunt, *Qui non credit Deum esse, ait, nunquam accedet ad eum. At si obieceris hoc non congruere iis, qui evidenter cognoscunt demonstrativa scientia Deum esse. Tales enim cum videant Deum esse, impossibile est, quod credant Deum esse, quam fides sit argumentum rerum non apparentium. Solutio est, quod doctrina haec in communi datur, & propterea dicitur in communi, quod oportet credere quia est. Longe autem melius esset, si non crederet, sed sciret quia est. Sed hoc rarum aut rarissimum est. Alterum vero, quod Deus inquirentibus se remunerator sit, scilicet, in futura vita, oportet fide teneri: quoniam nulla scientia speculativa ad hoc attingere potest, & sine huius rei fide nullus accedit ad Deum.* Haecenus ille. Quo in loco universa ratione mea cum illius tota confingendum puto. Primum ergo, si placet, quae de illo principio, *Deus est*, sunt a Caietano dicta videamus. Atque illud videns prudensque praetereo, longe melius esse scire, quam credere. Id quod verum esset, si de humana fide loqueretur. At fides, quae Deo dicenti ininitur, multo certior, & potior est, quam ea scientia, quae ingeniorum nostrorum ratione constat. Sed haec ostendere non est praesentis loci & temporis. Illud propriae huius disputationis est, si Pauli sententiam in communi, & de iis, quae frequenter eveniunt, intelligamus, tunc totam nos Pauli argumentationem eludere. Constat siquidem apostolus eo capite monstrare veteros omnes, quotquot a Deo probati sunt, testimonio fidei probatos esse. Cum vero in enumeratione Enoch quoque inter ceteros induxisset, non aliter ostendit illum esse

esse probatum, nisi quia ante translationem testimonium habuerat placuisse Deo. Qua propositione e sacris literis posita, evestigio assumptionem adiunxit, *Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum*, &c. Hoc vero argumentum, quo assumptionem illam probat apostolus, vanum & imbecillum est, si demus non oportere semper credere accedentem ad Deum quia est, sed aliquando, raro tamen, satis esse scire. Refellemus enim argumentantem apostolum ea responsione, quae fieri potest, idque melius esse, ut quis sciat esse Deum, quo casu non oportebit credere Deum esse. Itaque fiet, ut non sit impossibile sine fide placere Deo. Enoch autem unum ex eis esse, qui non credebant, sed sciebant esse Deum. Quemadmodum ergo cum apostolus ait, sine fide impossibile esse placere Deo, non in communi & ut plurimum loqui intelligendus est, sed semper ac de singulis hominibus viatoribus: sic quum causam eius rei reddit inquires, *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est*, eodem modo intelligitur nullum omnino excipere, sed de omnibus, atque de omni tempore loqui, si illa ipsius argumentatio quicquam habitura est ad faciendam fidem virium. Iam vero quod ad sequens principium attinet, Caietanus in hoc defendendus est, quod dixerit per nullam speculatricem scientiam, cognosci evidenter posse, Deum esse remuneratorem inquirentium se, si de remuneratione supernaturali intelligit. In nulla vero scientia ostendi praemium aliquod sapientisque viros manere post mortem, hoc Caietanus generaliter videtur asserere, hoc cogor ego improbare. Chrysostomus porro homil. 4. de provid. tradit, qui animi immortalitatem in dubium vocant, eos addubitare, num in meridie sit dies, *si enim, inquit, negant animos esse immortales, negant supplicia improborum post hanc vitam, negant premia iustorum.* Providentiam itaque Deo negant, atque adeo divinitatem, quae sine providentia intelligi non potest. Nam si ii, qui Deum rite colunt, iniuriis affecti migrant, impii contra iniusta felicitate potiti: non ergo iustitia in Deo est, si suos potest honoribus, praemiisque donare. Quod si Deo aut potentiam, aut iustitiam, aut oculos ad cernendum tollis, Dei vocabulum inane sit. Omni namque ratione concluditur, ut si nullo praemio afficit eos, qui inquirent illum,

ne Deus quidem ullo modo sit, nisi Deum aut cæcum, aut imbecillum, aut iniquum habeamus. Cæcum, qui suos non videat: imbecillum, qui dare præmia non possit: iniquum, qui nolit. Qui igitur negat alterum, is utrumque tollat necesse est: & si non habeat remuneratorem inquirentium se, ne Deum quidem habet oportet. Illud quoque vix intelligo, quid sibi Caietanus velit, cum aut nullam scientiam speculativam hoc attingere, an Deus sit remunerator inquirentium se: unde colligit oportere, ut id fide teneamus. Quid enim si nulla speculatrix scientia illud assequitur? Nonne satis erit, si aliqua effectrix assequatur? Mihi quidem illud persuasum est, quemadmodum Deum, hoc est, primam causam efficientem esse, speculatrix naturæ disciplina declarat, ita & effectricem quoque naturæ eiusdem disciplinam, Deum esse omnium postremum finem, ostendere. Neque hoc solum, sed illud etiam, naturæ leges aliquem habere & auctorem & iudicem, nisi forte sola hæc lex deserta sit, quæ nullum legislatorem habeat: aut si quis iura hæc mundo præscripsit, nulla iuris huius servandi cura tangatur. Quod si tam ignarus est, ut nesciat præmia & honores virtutem alere, iacereque eam semper, si præmiis & honoribus destituta sit, indignus profecto est, ad quem auctorem & iudicem sanctissimas naturæ leges referamus. Quo circa si de Deo, divinaque remuneratione sermonem facimus, quatenus naturæ lumen ostendit, utrumque in hoc lumine agnoscimus, & Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se. Quia vero, ut Deo placere possimus, non fat est ipsum cognoscere principium esse, auctoremque naturæ, sed oportet in Deum ferri, quia finis est supernaturalis, atque adeo supra naturæ vires eminentes & excellens: rectissime in universum dixit apostolus, *accidentem ad Deum, finem utique supernaturalem, oportere credere quia est*, &c. Nam quod naturalis ratio docet, id scire ad supernaturalem hunc accessum non est satis. Habemus quippe accessum ad Deum per fidem (1). Quod autem Paulus de accessu ad fidem supernaturalem, de remuneratione quoque supra naturam loqueretur (2), illa manifeste de-

mon-

(1) Roman. 5. (2) Hebr. 11.

monstrant, *Expectabat fundamenta habentem civitatem, cuius artifex & conditor Deus*. Et posterius, *Nunc autem meliorem patriam appetunt, id est, cælestem: ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum: paravit enim illis civitatem*. Et rursus, *Aspiciebat in remunerationem, invisibilem enim tanquam videns sustinuit*. Et denique, *Non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem: atque hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt re-promissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur*. Sed crimen illud, quod D. Thomæ secundo loco inferebatur, satis, ut mea fert opinio, dilutum est. De tertio vero peccato nihil est necesse illum purgare, quum iam explicate docuerimus, fidem Theologicam, de qua in præfenti disserimus, non quibuslibet Dei dictis assentiri, sed iis, quæ duntaxat & ad fidelium communem religionem spectant, & communes ecclesiæ administri denunciant. Ac primum notandum solvimus quidem, secundus vero expeditur hoc modo.

Quæ sunt fidei, ea sunt in duplici differentia. Quædam enim simpliciter & apud omnes fidei sunt, ut quæ rationem superant naturalem. Alia fidei dicuntur esse non per se quidem, sed quasi per accidens divinitus revelata, propter eos, qui eorum demonstrationem & evidentiam non habent: ut Deum esse & esse unum, eundemque æternum, sapientem, iustum. Quas res omnes licet in naturæ lumine videamus, populo tamen rudi Deus providentissime revelavit, quemadmodum Divus Thomas secunda secundæ quæst. 1. art. 5. & quæst. 2. art. 4. explicuit. De Deo rursus dupliciter loqui possumus, qua divisione primo argumento diluendo utebatur, vel quia est principium finisque naturæ, vel quia principium & finis est supra naturam. Priore modo Deum esse, esse unum, immortalem, sapientem & huius generis reliqua, naturale lumen ostendit: posteriore autem illa eadem sola fides tenet. Vnde & Divus Thomas secunda secundæ quæst. 1. art. 8. cum in primo argumento opposuisset, Deum esse unum, non oportere in articulis fidei computari, quod scire per demonstrationem posset: respondet, quod multa per fidem tenemus de Deo, quæ naturali ratione philosophi investigare non potuerunt, puta circa providentiam eius & omnipotentiam & quod ipse solus sit coelendus. Quæ omnia continentur sub articulo unitatis Dei. Hæc enim ille.

Respon.
ad 2.

ille. Loquitur autem de providentia, & omnipotentia rerum etiam supernaturalium. Et quaest. 2. art. 2. ad 3. *Credere Deum*, inquit, *non convenit infidelibus sub ea ratione, qua ponitur actus fidei*, &c. quæ calumniam fortasse non effugient, nisi ad huius distinctionis normam revocentur. Quibus rebus expositis, D. Thomas aperte docet ea, quæ proprie & per se fidei sunt, nulla posse naturali argumentatione patefieri (3). Quin 1. part. quaest. 32. art. 1. illos arguit quasi fidei inimicos, religionique nostræ etiam noxios, qui ea, quæ fidei sunt, naturæ rationibus conantur ostendere. Quod si quæ argumenta fidei decretis comprobandis sancti doctores afferunt, congruentia illa esse, non evidētia: probabilia, non necessaria: suadere, non cogere: adducere, non evincere. Lumen enim naturale id patefacit & illustrat, quod naturæ congruens, ac consentaneum est. Cum ergo fides, ut sæpe diximus, rerum earum proprie sit, quæ hominum naturam & ingenium exsuperant, sit, ut res eiusmodi nullo monstrari naturæ lumine, nulla sancti naturæ ratione queant. Quod si fides substantia est rerum sperandarum, ut ad Hebræos Apostolus ait, spes autem, quæ videtur, non est spes, ut idem tradit ad Romanos: consequitur necessario, ut quæ credit fides, quoniam & spes eadem sperat, hæc nec oculi cernant, nec aures audiant, nec in cor hominis ascendant, atque adeo ne rationibus quidem demonstrarentur humanis. Nisi forte aut res divinas humanæ fulciunt ac sustinent, aut certe Paulus fallit & fallitur, qui fidem argumentum esse non apparentium astruit, nostramque sapientiam in mysterio absconditam nullum huius sæculi principem cognovisse. Nostræ ergo discipline principia philosophi ostendere probabiliter possunt, demonstrare necessarie non possunt. Quocirca metuere non debet quisquam, ut fidei meritum sit amissurus, si rationes quoque ad fidei veritatem & explicandam, & orandam adhibuerit. Non enim, conetur

li-

(3) 1. part. art. 8. q. 1. & 2. 2. quaest. 1. art. 5. in cor. & ad 2. & art. 10. ad 2. & 1. cont. Gent. cap. 6.

1. part. q. 32. ad secundum. 2. 2. quaest. 1. art. 5. ad 2. & quaest. 2. art. 10. similiter ad secundum.

licet quantum potest, rationes adhibebit eiusmodi, quæ prebeant experimentum sensuum, sed tales tamen, quibus & ii, qui non credunt, ad fidem adducantur suavius, & ii, qui credunt, in fide contineantur libentius. Fides sane cum natura non pugnat, sed consentit: nec dissident humana & divina ratio, sed coherent. Utraque vera est, nec verum vero adversatur; utraque est a Deo, nec Deus sibi contrarius est. Pervertunt itaque homines fundamenta naturæ, cum illam a fide seingunt. Quin fide dirigenda naturæ ratio est, & quidem sic, ut hæc duo verba inter se, non res discrepare videantur. Et cum divinis humana similia & agnata sint, qui hominis officium Deo exhibet, & gratiæ naturam servire facit, is probe Theologi munere perfungitur. Quam omnino rem & D. Thom. sæpe probat, & nos cum alias multis lib. 8. & 9. & 10. & 11. tum in quatuordecimo libro copiose disseremus. Nunc autem argumenta illa refutanda sunt, quibus id effici videbatur, ut Theologia fidei decreta comprobaret. Ac primæ quidem argumentationi responsum est satis. At secunda sic refellitur. Non est articulus fidei, mundum a Deo extitisse; sed Deum in principio temporis cælum terramque creasse, id vero articulus fidei est, qui demonstrari nulla ratione potest, quemadmodum D. Thomas 1. part. quaest. 46. art. 2. disserit. Nam quod tertio loco Petri testimonium obicitur, nihil aliud efficit, quam religionem disciplinamque christianam non esse omni ex parte similem Pythagoricæ, cuius alumni nulla rationis anteecepta informatione, nullaque omnino reddita causa, auctoritatem præceptoris arcte mordicusque tenebant. Indocitorum est ista consuetudo, eaque Saracenorum, Paganorum, Hæreticorum, ut cæca, & temeraria sectæ suæ dogmata sine iudicio amplectantur, & quæ disquisitione egent maxime, hæc sine ulla disquisitione recipiant. Non eruduntur isti, crede mihi, sed astringuntur: nec via & ratione docentur, sed quasi beneficiis & cautionibus in insaniam agitantur. Enimvero quæ in evangelio docemur omnia, quamvis acerrime ad supernaturalia capessenda moveant animos, tamen leniori naturæ ratione Christus ipse prætexuit, ne discipulos rationis expertes habere videretur. Sapientia quippe Dei, quanquam attingit a fine usque ad finem fortiter, sed disponit tamen omnia

nia suaviter, homineque humano more instituit & erudit, hoc est, rationales rationibus. Nec vero aliter discipulos suos Deus vult esse compositos ad doctrinam ceterorum, quam ipsi ab eo sunt edocti. Dedit illis linguam eruditam, ut sciant sustentare eum, qui lassus est verbo (4): aperuit quoque illis aurem, ut audirent quasi magistrum. Quemadmodum igitur Christi discipuli ipsum magistrum erudientem audimus, non quasi veneficum incantantes: ita & linguam habemus, non que huc, atque illuc feratur volubilitate verborum, sed doctam & eruditam, quæ disciplinæ suæ sciat causas & rationem reddere. Lucianum Antiochenum scribit Eusebius (5) rogatum a præfide cur cum vir rationalis & prudens esset, sequeretur sectam, cuius non posset reddere rationem, in hæc verba respondisse. Nos christiani non, sicut vos putatis, humana alicuius persuasionis errore constringimur: nec indiscussa, ut alii, parentum traditione decipimur. Auctor nobis de Deo Deus est. Nec enim posset sublimis illa maiestas sensibus humana mentis illabi, nisi vel spiritus sui virtute delata, vel verbi ac sapientia sua interpretationibus indicata. Fateor, erravimus nos etiam aliquando, & simulachra, quæ ipsi finximus, Deos cali ac teræ putabamus auctores. Sed arguebat eos fragilis substantia sua a nobis præfita consecratio, in quibus tantum venerationis inerat, quantum decoris mens contulisset arificum. Verum omnipotens Deus ille, quem non nostris manibus fictum, sed cuius nos decebat esse signum, errores miseratus humanas sapientiam suam misit in hunc mundum carne vestitam, quæ nos doceret Deum, qui calum fecisset & terram, non in manufactis, sed in invisibilibus requirendam. Vita & nobis leges ac discipline præcepta constituit, servare parcimoniam, paupertate gaudere, mansuetudinem colere, studere, pati, puritatem cordis amplecti, patientiam custodire. Sed & omnia hæc, quæ nunc adversum nos geritis, ventura nobis esse prædixit. Unde enim qui erat immortalis, ipse morti se præbuit, quo nobis patientia præberet exemplum. Sed nec nos sua morte decepit, quibus post tertium diem resurrexit, ut mortem vinceret resurgendo. Quæ autem dico non sunt in obscuro gesta loco, nec rebus indigent: pars pene mundi iam maior huic veritati

aspi-

(4) Esai. 50. (5) Lib. 9. cap. 6.

aspiratur. Aut si quid in his suspectum videtur, contestatur de iis etiam agrestis manus ignara signum. Si minus adhuc creditur, adhibeo vobis etiam loci ipsius, in quo res gesta est, testimonium. Aspiratur his ipse in Hierosolymis locus, & Golgothana rupes sub patibuli onere disrupta: aurum quoque illud, quod avulsis inferni ianuis corpus denuo reddidit animatum. Quod si terrena vobis minus digna videntur, accipite etiam de calo aspiratorem fidelem. Solem ipsam horum vobis produco testem, qui cum hac fieri per impios videret in terris, lumen suum meridie abscondit in calo. Requirit in annalibus vestris, invenietis temporibus Pilati Christo patiente, fugato sole, interruptum tenebris diem. Quod si terra, si calo, si sanguini martyrum fidem non accomodatis, quomodo meis verbis allegationibusque credetis? Et cum pene iam his verbis auditoribus suadere capisset, arripit iubet in carcerem, ibique absque tumulto populi necari. Huiusmodi ergo rationes iubet Petrus a doctoribus fidelium reddi, quæ videlicet cum fidem antecedunt, infideles non trahant, sed inducant: quum sequuntur, non vim fidelibus afferant, sed adiciant robur. In hanc enim sententiam Augustinus dicit, rerum naturalium notionem fidem gignere, nutrire, roborare. Nam defendit etiam, quoniam rebus naturalibus perceptis explore & cognitum statim intelligitur, primum fidem cum natura nullo modo pugnare, sed mirifice consentire: deinde argumenta captiosa & vana esse omnia, quæ fidei veritatem impugnant. Sed in secundo nodo expediendo multum omnino more interposuimus. Bene autem habet, quod tertius idemque postremus nulla dissolutione eget. Quid enim addamus, quod legere operæpretium sit post Divi Thomæ sententiam adeo perspicue, diligenter atque enodate in superioribus explicatam? De principis ergo Theologiæ hæctenus.

CAPVT V.

Quae sint quaestiones, seu conclusiones Theologiae.

Theologiae causis expositis, consequens est, ut effecta exponamus, quae quum in dubium vocantur, quaestiones sunt, quum ratiocinatione coguntur, conclusiones. Quaestio igitur theologica, quoniam circa eam omnis Theologi versatur labor, quid sit, & quae illius partes in primis explicabimus. Nam quomodo tractanda sit, deinceps exponemus. Ne vero quempiam fallat huius nominis ambiguitas, intelligendum est, quaestionem Theologicam aliquando appellari pronunciatum omne, quod a Theologo quouis forte etiam, & temere fuerit addubitatum. At si adeo late Theologiae materiam quaestionemque tendamus, quaestio Theologica non iam ex natura huius facultatis, sed ex hominum vel stultorum arbitrio aestimabitur. Ita fiet, ut in Theologiae quaestionibus illas ponamus, *Nam si formae aquae per divinam potestatem a materia separatur, in materia vel forma sensum baptismus conficiatur? Nam asinus baptismum possit habere?* ceteraque his similes, quas studio brevitatis omitto, ne fastidium stomacho lectoris faciam. Mihi profecto non est cordi, stultas & sine disciplina quaestiones, quas vitare, Apostolus praecipit (1), in Theologiae finibus comprehendere. Fines porro extremaeque disciplinarum, conclusiones voco. Eadem vero res est, ut a principio capitulis leviter attingimus, quaestio & conclusio. Sed quam per interrogationem elata in controversia ponitur, quaestio est: quum argumentatione colligitur, conclusio. Quod si eandem rem argumentis suis Theologus addicit & conficit, quae in quaestionem fuerat adducta, futilissimae scilicet illae quaestiones Theologiae vocari nec debent nec vero possunt, ut quae ex principiis Theologiae finiri nequeant & solvi, atque adeo ne conclusiones quidem esse doctrinae eius, sed indoctorum homi-

(1) 2. Timoth. 2.

minum commentitiae chimerae. Quam ergo intelligimus Theologicam quaestionem? Opinor eam, quae plane ad rem facit, hoc est, ad Theologiam spectat. Non autem spectant vanae, ineptae, noxiae: sed solidae, aptae commoda; *Ego, inquit (2), sum Deus tuus docens te utilia.* Theologia ergo, quae Dei nimirum doctrina est, nullo modo inutilia colligit. Quin super fidei fundamentum, quod ab apostolis est positum, aurum, argentum, lapides pretiosos superaedificat. Nam qui ligna, saxum & stipulam (3), ii non hoc ex Theologia, sed ex errore faciunt. Maneat igitur eam esse proprie Theologicam conclusionem, quae ex Theologiae principiis, ut effecta e causis suis, oriatur. Vnde illud consecrarium est, nullam Theologiae quaestionem existimandam, quae non possit ad eiusmodi initia referri, exque iis apte & congruenter argumentando definiri. Quanquam sunt quaestiones quasi appendices, quas quoniam gratia explicandi illas, quae vere & proprie Theologicae sunt, apposite & graviter adiunguntur, iure quodam vel similitudinis, vel propinquitatis, vel etiam ordinis Theologicas itidem haud absurde appellaveris. Verum hoc loco & tempore de quaestione Theologica secundum naturam & ordinem disciplinae loquimur. Contingit enim aliquando non in Theologia modo, sed in ceteris fere humanis etiam disciplinis, ut quae suapte natura principia sunt, ideoque a discipulo supponenda, si res via ordineque procederet, ea, ut hominum ingenia sunt, & revocentur in dubium, & argumentationibus comprobentur. Ita fiat perturbatus ac praeposterus rerum ordo, ut causae posteriores sint prioraque effecta sumantur. Quae res efficit, ut Divus Thomas ceterique Theologi in quaestionibus Theologicis eam etiam ponant, *Sit ne Deus:* & alias omnino similes, in quibus dubium non est, prima certaque principia in dubium verti, ac perinde ut si essent disciplinae huius connectiones, ex aliis quasi principiis neci. Atque haec causa Aristotelii quoque fuit, ut in scientias omnes quatuor genera quaestionum inferret, nempe *an res sit, quid sit, qualis sit, propter quam causam sit.* Quae duae posteriores quaestiones terminari

(2) Esai. 48. (3) 1. Corinth. 3.

nari recte atque ex ordine naturæ possunt, priores duæ non possunt: nisi forte quum duæ eiusdem rei finitiones sunt, quarum una per materialem causam, altera per finalem definitæ rei naturam explicant. Tunc enim definitio posterior per priorem demonstratur, ratione quodammodo & via naturæ servata. At enim rei finitio, quæ secundam illam quæstionem solvit, propemodum ex effectis notescit, quæ licet natura posteriora sint, nobis, hoc est, in nostra cognitione priora sunt tamen. Illud item cum in aliis, tum magis in Theologiæ doctrina usu venit, ut principia ipsa vel disposita inter se & ordinata sint, quemadmodum causæ ipsæ in quatuor genera distributæ ordine prioris & posterioris habent: vel certe connexa & colligata sint, ita ut ex utrisque concessis, ad alterutra dubia liceat pervenire. Quapropter si adversarius admittit principia quædam, quamvis cætera neget, ex concessis poterimus non concessa colligere, præsertim si mutuo nexu coniuncta & copulata sunt. Hinc enim Theologi veteres vetus instrumentum probant ex novo, contraque novum ex veteri: ecclesiæ auctoritatem e libris sacris asserunt, librorum rursum sacrorum ex ecclesia. Ita ne unum quidem principium in Theologia est, quod in quæstionem Theologi non verterint: ut si a quopiam fuerit negatum, qui alia forte principia concedet, parati sumus ex his, quæ dederit, hominem evincere, & quasi arrepto mucrone confodere. Quæ res & explanata est in secundo libro diligenter, & in postremo diligentius explanabitur (4). Nec ob eas solum causas principiorum suorum Theologi quæstionem faciunt, sed eo etiam magis, ut illa explicent & exponant. Nam, quod apud Rhetores olim pueri didicimus, omni differenti proposita est quæstio, non ei modo, qui disputatione res ambiguas lætat, sed & historicis & poetis qui quæstiones sibi propositas non tam argumentatione solvunt, quam expositione. Expositio autem fidem in auditore sepe invenit, argumentatio facit. Vbi familiæ nostræ quosdam sepe risi, qui

(4) In fin. cap. 4. & cap. 8. in confutatione postremorum trium argumentorum.

qui in eo laborant vehementer, ut Divi Thom. rationes, quæ identidem ad explicandam fidem congruentes ille adfert, proinde ac si essent demonstrationes certæ atque perspicuæ, defendant. Nam & adversarios ipsos ridere soleo, qui in eo, in quo Divus Thomas egregium se fidei administrum præbuit, illum impugnant quali hostem. Nec intelligunt viri magis ad certandum, quam ad docendum prompti, quæstiones fidei gravissime sanctissimeque proponi, non quia fidem dubitanti auditori facere nitimur, sed quia credenti ea, quæ minus percipit & intelligit, exponere conamur. Quid igitur quæstio Theologica sit, si eam ex disciplinæ ordine naturæque finiamus: quid rursum illa sit, si ex ingenio nostro existimetur: quæ quæstiones in Theologia primariae, quæ appendices, quæ argumentatione potissimum, quæ contra potissimum expositione solvantur, dictum est satis. Nunc quæstio partienda est, ut ea, quæ in re dispersa atque infinita videntur esse, ratione & distributione sub uno aspectu ponantur. Quæstionum ergo Theologicarum, quæcunque de re sint, duo sunt genera, alterum cognitionis, alterum actionis. Cognitionis sunt hæc, quarum finis est scientia, si queratur, *Pater & Filius sint ne unum principium Spiritus Sancti, an duo? Divina persona an proprietatibus relativis, an absolutis distinguantur?* Actionis autem huiusmodi exempla sunt, *Sine penitentia ad salutem necessaria tanquam medium, an etiam ut præceptum? Num sacramenta nova legis gratiam & virtutes conferant.* Cognitionis quæstiones, si generaliter loquamur, quadripartitæ sunt, *Cum aut, sit ne vel Deus, vel angelus, vel anima rationalis, aut quid sit, aut qualis sit, aut cur sit talis queritur.* Quarum prima & secunda, ut diximus, ex ingenii nostri conditione, secunda & tertia ex natura rerum & disciplinæ ipsius explicantur. Actionis porro duo sunt genera, unum ad salutem necessarium, alterum earum rerum, quæ utiles esse videantur. Prioris generis hæc sunt quæstiones, *Si exempli causa honor Christi periclitetur aut salus etiam spiritualis proximi, vir christianus mortem ne pro his rebus subire debeat, an non? De baptismo suscipiendo præceptum ne evangelii sit? Posterioris autem generis, ut cum queritur, Diluat ne aqua laustralis, quam benedictam scholastici appellant, peccata venialia,*

planeque penas peccatorum tollat vi sua & quod aiunt, ex opere operato: an potius ex operantis merito? Num Eucharistia Sacramentum ex atrito faciat contritum? Itemque an recedente scitio-
ne, quemadmodum baptisimus & penitentia suum effectum sortia-
tur? Plena est Divi Thom. summa talium quaestionum. Non enim Theologus semper de necessariis disserit, sed quando-
que etiam de iis, sine quibus salus religioque constat. Et quo-
niam omnia perfequimur, dicendum est etiam quaestionem theo-
logicam, sive ad contemplationem, sive ad mores attineat, aliam
naturalem esse, aliam vero supernaturalem. Supernaturalem,
opinor, quaestionem vocare licet, quae ex supernaturalibus
solum principiis definitur. Naturalem autem quaestionem eam
esse dico, cuius cur ita sit, ratio naturae constans reddi po-
test. Est & quaestio media, quae partim ex supernaturali prin-
cipio, partim ex principio naturali pendet. Primi generis
exemplum est. *An omnes mortui sumus?* Quam quaestionem Pau-
lus hac argumentatione definit, *Si pro omnibus Christus mor-
tuus est, omnes mortui sunt: at pro omnibus mortuus est Christus.*
Item, *An omnes resurgemus?* Quam sic apostolus terminat:
Christus resurrexit, ergo & nos resurgemus. Secundi vero gene-
ris haec sunt exempla, *Num Deus sit ubique?* *Num immutabi-
lis?* *Num animus hominis immortalis sit?* *Num dividi & secari
in partes possit?* Quarum omnino probationes, quamvis e sa-
eris literis peti liceat, qua ratione ad fidem utique perti-
nent, sunt tamen in lumine naturae clarae & evidentes: eaque
re non sunt per se fidei quaestiones, sed, ut diximus, quasi
per accidens. Tertii generis, *Vt, sit ne Christus visivus?* *Habeat
ne duas voluntates, & intellectus duos, duasque item utriusque po-
tentia operationes.* Quae ex utriusque principii patefcunt. Pri-
ma ex his, *Christus est homo, & omnis homo est visivus.* Reli-
quae vero ex his, *Christus duas naturas perfectas habet divi-
nam & humanam: omnis autem natura perfecta propriam sibi &
operationem & potentiam vendicat.* Est denique alia divisio Theo-
logicae quaestionis, ad quodcunque genus illa pertineat. Sunt
enim fidei quaestiones quaedam, hoc est, quae cum ad fidem
spectent, pro earum veritate theologo est in capitis etiam
discrimen veniendum. Aliae vero sunt, quae in utramque par-
tem & ignorari & negari sine fidei iactura possunt. Quam parti-

tionem Augustinus cum alias saepe, tum in libr. 2. de pec-
cato originali contra Pelagium & Celestium, cap. 23. com-
memorat. Atque penitus partitio haec non est solum memo-
riae commendanda, sed in oculis semper habenda, si absolu-
ti Theologi esse volumus. Vtriusque generis exempla sunt.
Prioris hoc pacto, *An Christi anima simulatque verbo coniuncta
fuit, Deum clare viderit?* Item, *An in locis inferis ignis purga-
torius sit, ubi fidelium anima penas peccatorum luant?* Poste-
rioris Augustinus quidem varia atque innumerabilia esse
dicit, & quae certo aliquo genere complecti ac definire dif-
ficile sit: sed quae ponit, ea sunt. Cum quaeritur, *Qualis,
vel ubi sit paradysus: ubi constituit Deus hominem, quem formavit
ex pulvere,* quum tamen esse illum paradysum fides Christia-
na non dubitet. Vel cum quaeritur, *Vbi sit nunc Helias, vel
Enoch, an ibi, an alicubi alibi,* quos tamen non dubitamus
in quibus nati sunt corporibus vivere. Vel cum quaeritur,
*Vtrum in corpore, an extra corpus in tertium caelum sit raptus apo-
stolus,* quanquam sit ista impudens inquisitio id scire volen-
tium, quod se ille, cui hoc praestitum est, salva utique
fide nescire testatur. Vel *quot sint caeli, in quorum tertium se
raptum esse commemorat.* Vel *utrum elementa mundi huius conspici-
bilis quatuor, an plura sint. Quid faciat solem lunamve desce-
re his defectibus, quos praedicere Astrologi certa temporum diuener-
atione consueverunt.* Cur antiqui homines tam diu vixerint, quam san-
cta scriptura testatur, & utrum proportione longioris aetatis filios
sera pubertate gignere ceperint. *Vbi poterit Mathusalem vivere,
qui in arca non fuit, qui sicut in plerisque codicibus & Graecis &
Latinis numerantur anni, reperitur supervixisse diluvio.* Vel *utrum
paucioribus, qui rarissimi inveniuntur, potius credendum sit, in qui-
bus ita est numerus conscriptus amorum, ut ante diluvium defun-
ctus fuisse monstratur.* Haecenus exempla Augustini posui. In
hoc genere D. Tom. 2. con. gent. cap. 70. quaestionem il-
lam esse censet, *An caelum animatum sit:* quam inter ceteros
errores Origenis Hieronymus enumerat in epistola ad Avi-
tum, sed Divi Thom. confectare videtur Augustinus in eu-
chir. cap. 57. Verum ne diutius lectorem demorer, de om-
ni isto genere quaestionum quid sentiam, & quae praeepta
danda existimem, perbreve exponam.

Nulla Theologica quaestiois praecipua firma stabilitate tradi possunt, nisi ab iis, qui in schola sese multum ac diu exercuerunt. Itaque propria est ea praecipua scholasticorum, quoniam eorum, qui scholam negligendam esse existimant, nulla idonea, exquisita, excellens de Theologia quaestione disputatio est: tantum abest, ut harum rerum praecipuos sint, quas nullo usu habent cognitae. Admonebat me res, ut hoc quoque loco intermissionem scholasticae Theologiae, ne dicam interitum, deplorarem, nisi vererem, ne cum de aliis academiis quererem, Hispaniam meam immodice extollerem, in qua valde his temporibus scholae Theologiae viget. Sed apud nos etiam videmus, quibus extinctis Theologiae quam in paucis spes, quanto in paucioribus facultas, quam in multis sit audacia. Nihil vero de me, de praecipuo dicam libentius, qui academias Hispanas adeo insigniter ingenio suo & doctrina illustravit, adeoque nostris hominibus & spectabiles & amabiles reddidit, ut in eas certum non confluerint modo, sed irruerint. Quod si ille Gallis, Germanis, atque Italis scripsisset, quae erat hominis in disputando perpicuitas, elegantia & suavitas, non ita nunc apud eas gentes scholae studia iacerent. Nam ex eo credo quibusdam usu venire, ut abhorreant a schola, quod inciderint in inculta quaedam & horrida de malis quaestionibus deterius vestigata, deterrime etiam inventa & conclusa. Sed age his omisis id, quod instituimus, persequamur. Nec tamen necesse est, ut rei faciles separatim instruamus Theologiae praecipua: sita sunt enim ante oculos. Nec rursum de iis leges ferre operae pretium est, quae multum a ratione discrepant: ea enim facile apparent, nec magnopere admonitionem & praecipua desiderant. Quae autem difficilia videntur esse, neque a multis intelligi possunt, de iis est diligentius praecipuum.

Primum ergo officium Theologi discretis existimo, ut quaestionem, quam versaturus est, saepe dispiceat, & identidem interroget se, cuius generis illa sit. Aliter namque quaestiones illae finiendae sunt, quae naturae & disciplinae ordine in Theologiam veniunt, aliter quas humani ingenii vel imbecillitas vel certe malitia movet. Nec eodem modo dif-

ferendum est de iis, quae quaerimus ut exponamus, ac de aliis, quae quaeruntur ut demonstramus. Longeque diversa instituitur disputatio de naturali ac supernaturali quaestione, alique loci Theologici sunt huic, atque illi accomodandi. Nam cognitionis actionisque quaestiones, ut alias diximus, eodem fere modo, exque eisdem locis tractandae, & solvendae sunt.

Sed cum uniuersusque genus quaestionis diligenter investigandum est, tum illud maxime, an praeter fidem illa sit, an potius ad fidem, religionemque pertineat. Cum his porro, qui in fide quaestione errant, velis equisque, ut dicitur, decertandum est: cum aliis vero, qui de his controversantur, in quibus salva fide decipi, errare, labi homines possunt, pugnare quidem, quod alias monui, Theologi & possunt, & quandoque etiam debent, sed cruenta pugna illis omnino interdicta est. Quam ridiculum est enim nervos omnes corporis & animi intendere in ea quaestione solvenda, cuius in scientia nihil periculi habet, error nihil habet criminis? Sed in toto hoc posteriori quaestionum genere quam magna Theologo sit adhibenda moderatio, in octavo & nono libris non indiligenter exposui. Hic dico quantum proposito ac formularum brevitati satis est, reliqua illinc petentur. Non enim mihi liber eadem hoc tempore & loco resumere. Illud huius loci & temporis est Theologum admonere, ut non stultas modo quaestiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis devitet, quae sunt interdum quoque noxiae, verumetiam inutiles quascumque, & vanas, quae Theologo nequeunt in usum aut cognitionis aut actionis accersiri. In his Hieronymus illas quaestiones censet (5), Quot ne annos vixerit Mathusalem? Quoto aetatis suae anno Salomon sortitus sit coniugium? Ne forsitan Roboam undecimo aetatis illius anno natus esse credatur. In epistola quoque ad Vitalem cum posteriori harum dupliciter respondisset, ad extremum ait, apostolum de istiusmodi interdicere quaestionibus. Et post pauca, Relege, inquit, omnes & veteris & novi Testamenti libros, & tantam annorum reperies dissonantiam & numerum inter Iudam &

(5) In comm. epist. ad Tit. cap. 3.

Israel, id est, inter regnum utrumque confusam, ut huiusmodi herere questionibus non tam studiosi hominis, quam otiosi esse videatur. At bene habet, quod non dixit attingere, sed herere. Nam si id genus questiones breviter exponere otiosum & inutile est, non ego solum, qui in superiore libro multas eiusmodi explicui, sed Augustinus, ac Hieronymus quoque ipse arguentur. Non est igitur immorandum in huiusmodi questionibus minime necessariis, licet ad veritatem historię sacrę quodammodo spectare videantur, sed cum in omni disputatione tum magis in ea, quę ad fidem & salutem nihil attinet, exercenda est facilitas quędam, ne si hisce rebus differendis diu ac multum hæremus, in morositatem inutilē & odiosam incidamus. At D. Augustinus supervacaneum esse existimavit querere, ubi & quomodo sit in cœlo corpus Dominicum (6). Sed de fide & symbolo, licet coram synodi patribus, ad novitios tamen doctrinam instituebat. Alioqui Caicetanus, quem unum nostrę familię non ingenio solum & eruditione præstantissimum audeo dicere, sed in huius generis questionibus excitandis modestissimum, non est veritus, quum sacras literas interpretaretur, eam rem querere, paucisque etiam explicare. At idem Augustinus (7) eas questiones nullo modo patitur, quas ex aegritudine animi dixit existere, *Equid faciebat Deus antequam faceret celum & terram? Equid ei venit in mentem, ut aliquid faceret, quum aeterna nunquam aliquid fecerit?* Sed penitentiam agens, consistentque peccata vix ægrefert questiones necessarias, nedum minus utiles, curiosas, importunas. Non itaque eadem disputandi regula Theologo præscribenda est cum in gymnasio certat, & cum in cubili, aut etiam in templo luget.

Sed regula hæc erit & rationi & sanctorum auctoritati maxime consentanea, ut omnis Theologus de re supernaturali disputaturus (nam hæc illi propria disputatio est) nomen Theologię secum ipse reputet, titulum suum, hoc est, Theologi frequenter legat, querat a se non semel, sed sæpius, quorsum cœperit disputare, sciatque nullam illi quæ-

(6) De fid. & symb. cap. 6. (7) Lit. 11. com. cap. 30.

stionem asciscendam, nisi quæ ad veram, quæ supra naturam est, Christi, apostolorum & prophetarum philosophiam referatur. Huius enim præcepti quidam immemores, innumeris questionibus, præsertim dialecticis, physicis, & metaphysicis explicandis importunissimi, longissimique fuerunt. Nemo autem est longus, qui materię immoratur, si aliquid accersit atque attrahit, quod suo videlicet instituto congruens consentiensque sit. Nec tamen questiones, istas quamvis non adeo necessarias, exterminandas puto. Est enim animorum, ingeniorumque exercitatio quędam non modo acuminis plena, sed etiam ad Theologiam scholę valde utilis. Nam quod Augustinus ait (8), nihil ad se pertinere, utrum cœlum sicut sphaera undique concludat terram in mediâ mundi mole libratam, an eam ex una parte desuper velut discus operiat? Item, an stet cœlum, an potius moveatur, hoc vel in Manichæorum invidiam & odium dicit, qui similes multas questiones se a magistro didicisse iactabant: vel illos certe reprehendit, qui iis excitandis & solvendis questionibus multum prolaxa, & rebus salubribus impendenda temporum spatia occuparent: illius enim verbis libenter utimur. Cæterum quasi præteriens id genus questiones ipse solvit, quibus tamen, ut ait, inexcudis atque tractandis neque episcopo temporis satis erat, neque illis, quos ad salutem & sanctę ecclesię necessariam utilitatem cupiebat informari. Nec dissimile huic est, quod Augustinus idem (9) curiosissimas Dioscori questiones reprehendit, & scribit tamen, sed non idcirco ea dicere, quia istiusmodi discuntur, sed quia vano fine discuntur. Ita respondit quibusdam earum breviter, aliis vel prolixè. Ego vero si ab amico essem de rebus eiusmodi interrogatus, aut dissimulanter præterirem, aut aperte etiam responsa negarem. Nec enim dignas eas questiones censerem, quibus vel tantillum temporis impertirer. Sed Augustinus erat vel in amicos liberalior, vel in Dioscorum indulgentior. Quorsum hæc? Ut intelligant ii, qui scholę perpetuam in-

Tom. II.

Y

vi-

(8) De genesi ad literam lib. 2. cap. 9. & 10.

(9) Epist. 56.

vidiam constant, controverfias circa Aristotelem exortas non esse difquisitione Theologi indignas, fi quæ in Cicerone ambigua erant, ea non est dedignatus explicare Auguftinus. Quid? Quod is ipfe nescientem quid fit nihil, quid informis materia (10), quid formatum exanime, quid corpus, quid species in corpore, quid locus, quid tempus, quid in loco, quid in tempore, quid motus fecundum locum, quid motus non fecundum locum, quid ftabilis motus, quid fit ævum, & quid fit nec in loco esse, nec nufquam, & quid fit præter tempus, & femper esse, quid fit & nufquam esse & nufquam non esse, & nunquam esse, & nunquam non esse: hæc, inquam, nescientem nec de Deo nec de anima fua quicquam recte aut querere aut difputare poffe aſſeverat. Non funt igitur quæftiones iſtæ phyſicæ & metaphyſicæ ab ſchola noſtra expellendæ, ne illæ quidem, quæ Eraſmo, cæterifque ſimilibus curioſæ ſophiſticæque etiam viſæ funt. Sed de hoc alio loco pluribus. Nunc ad fidei quæſtionem redeo. Quæ niſi theologo in primis conſtituta fit, nihil ratione docere poteſt neque via. In hac igitur re vehementer elaborandum eſt, ſi in Theologia, quis fit gradus veritatis ac falſitatis exquirimus. Id nimirum ut Theologiæ maxime proprium eſt, ita eſt omnium difficillimum. Quare illud præſtare valet nemo, niſi perfectus conſummatuſque Theologus. Dixerit quiſpiam. Quid? Nonne funt notæ aliquæ, quibus quæſtiones fidei ſeiungi ab eis, quæ fidei non funt, & internofci poſſint? Sane vero. Sed ne cuius contigit adire Corinthum, nec funt iſta omnium communia contritaque præcepta. Ac pertinet quidem ad omnem fidei quæſtionem conſtituendam ſemper in promptu habere cuiusmodi notas, & quæſtionum fidei quaſi indices; verum ea magna omnino res eſt, egetque doctrina & exercitatione non parva. Illas itaque, ſi poterimus, proferemus, nec ita multo poſt, ſed pauca ante dicenda funt.

Fidei porro quæſtio bifariam intelligitur. Vna, quæ immediate ad fidem attinet, ut vere attinent omnia, quæ Deus eccleſiæ ſuæ aut verbo edidit, aut ſcripto. Altera, quæ media-

(10) *Lib. de ordine 2. cap. 16.*

diate fidei eſt, cuiusmodi funt omnes conſuſiones, quas ordine diſciplinæ ex illis prioribus colligere, & diſſinire poſſumus. Quæ, quoniam non in ſe ipſis, ſed in aliis tanquam principiis revelatæ a Deo funt, mediate fidei dicuntur eſſe, & qui eas negat, iſ fidem negare hoc modo dicitur. Atque equidem illud etiam animadverto, eas non abs re forſan quæſtiones fidei vocari, quæ vehementer ad eccleſiæ doctrinam pertinent, fideique funt propter aſſinitatem appendices. Non quod aut ex iis pendeat fides, aut iis ſublatis funditus illa tollatur: ſed quod affecta ægraque fit, ſi harum rerum veritas labefiat, quæ illi herent & adiunguntur. Oportet nempe in eccleſia ſanam doctrinam eſſe, & verbum ſanum, ut apoſtolus ait (11). Quemadmodum autem morbi quidam lethales funt, alii vero non interficiunt quidem hominem, ſed aſficiunt tamen valetudinem; ſic errores quidam non fidem extingunt, ſed obſcurant: non evertunt, ſed infirmant: morbumque aſſerunt, non exitium. Sicut ergo quod ſaluti eſt noxium, vitæ id quoque noxium eſt: ita quodcumque ſanæ doctrinæ adverſatur, hoc fidei eſt etiam quodammodo adverſum. Ex quo intelligitur, quæſtiones illas, quæ ad doctrinæ eccleſiaſticæ ſanitatē ſpectant, ad fidem ſuo quodam modo ſpectare. Sed nos huius generis controverſias non in fide proprie, ſed præter fidem eſſe dicimus. Nec qui in his errant, eos in fide, ſed præter fidem errare exiſtimamus. Atque ita rebus his primo ſimpliciter collocatis, reliqua deincept ſubtilius perſequemur.

(11) 1. *ad Timoth. 1. & 6. & 2. ad Timoth. 1. & 4. & ad Titum 1. & 2.*